

bilgiler, M. Kaya Bilgegil tarafından mânâya ve kasta göre olmak üzere iki başlık altında ele alınarak incelenmiştir. Bunlardan ilki mânânın ilgisi, çıkışı, kullanılışı yönünden altıya ayrılır: 1. Övücü (yüzü ak); 2. Kabalığı hafifletici, çirkini güzel ifade edici (ayak yolu, kademhane); 3. Ayıplayıcı (eli yumuk); 4. Çok vasıtalı (telvih yoluyla ifade: Evin kapısını akşama kadar açık tuttu); 5. Az vasıtalı (remiz yoluyla ifade: Pâk-dâmen = ifetli, burnu büyük = kibirli); 6. Az vasıtalı gizlilikten uzak (ima veya işaret yoluyla ifade: Mertlik Bayburt'ta kaldı = Bayburtlular son derece merttir). İkinci gruptaki kinayeler kastedilen mânâya göre dörde ayrılır: 1. Müfred: Tek mevsufun kastedildiği kinaye (haset yeri: Kalp); 2. Murekkep: Bir mevsufun tasavvurunda birçok sıfat kullanılır (çölde yürür, hörgüçlü, hamur yer: Deve); 3. Açık: Vâzih kinaye de denilen bu çeşitte meknî anı kolay anlaşılır (gömleğinin yaka ölçüsü büyük: Kalın enseli); 4. Gizli: Hafi / baîd kinaye de denilen bu türde meknî anı gizli intikal edilir (Ailenin kapısı açıktır: Güçaretçisi çok ve ikram seven bir aile). Bâkî'nin, "Kadrini seng-i musallâda bilip ey Bâkî / Durup el bağlayalar karşına yâran saf saf" beytinde şair kendine hitap eder gibi görünerek kıymetinin öldükten sonra anlaşılacağından bahisle kendini takdir etmeyenlere ta'rizde bulunmak-tadır. Beyitteki musallâ taşı ölümden, el bağlama ise saygı göstermekten kinayedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf*, III, 1282-1288; İbn Kuteybe, *Te'vîlû müşkili'l-Kur'ân* (nşr. Seyyid Ahmed Sakr), Kahire 1393/1973, s. 256-274; Müberrred, *el-Kâmil*, Beyrut, ts. (Müessesetü'l-maârif), II, 5-6; Ebû Hilâl el-Askerî, *Kitâbü's-Sînâ'ateyn* (nşr. Müfîd M. Kumejha), Beyrut 1404/1984, s. 407-410; İbn Reşîk el-Kayrevânî, *el-'Umde* (nşr. M. Karkazân), Beyrut 1408/1988, I, 513-532; İbn Sinân el-Hafâcî, *Sırrü'l-feşâha*, Beyrut 1402/1982, s. 229-234; Abdülkâhir el-Cürcânî, *Delâ'ilü'l-i'câz* (nşr. Mahmûd M. Şâkir), Kahire 1375, s. 70-74, 262-263, 306-314, 393; Fahreddin er-Râzî, *Nihâyetü'l-icâz fî dirâyeti'l-i'câz* (nşr. Bekrî Şeyh Emîn), Beyrut 1985, s. 270-274; Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm* (nşr. Naîm Zerkûr), Beyrut 1403/1983, s. 402-415; Ziyâeddin İbrû'l-Esir, *el-Meselû's-sâ'ir* (nşr. Ahmed el-Hûfî - Bedevî Tabâne), Kahire, ts. (Dâru nehdati Mısır), III, 49-75; İbn Ebû'l-İsba', *Tahrîrû't-tahbîr* (nşr. Hifnî M. Şeref), Kahire 1383, s. 143-147, 207-213; Hatîb el-Kazvînî, *el-İzâh* (nşr. M. Abdülmün'im el-Hafâcî), Kahire 1400/1980, s. 456-469; Yahyâ b. Hamza el-Alevî, *et-Tirâzü'l-mütezzammin li-esrâri'l-belâga*, Beyrut 1402/1982, I, 364-435; Teftâzânî, *el-Mu'tavvel*, İstanbul 1309, s. 407-416; Zerküşî, *el-Burhân*, II, 300-314; Abdünnâfi İffet, *en-Nefu'l-mu'avvel*, İstanbul 1289, II, 140-151; Ahmed Cevdet Paşa,

Belâgat-ı Osmâniyye, İstanbul 1299, s. 152; M. Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, Ankara 1980, s. 134, 175-178; Abbûd eş-Şâlcî, *Mevsû'atü'l-kinâyât*, Beyrut 1402/1982, I, 19; ayrıca bk. I-III, tür.yer.; Abdülazîz Atîk, *'İlmü'l-beyân*, Beyrut 1405/1985, s. 203-227; Besyûnî Abdülfettâh Besyûnî, *'İlmü'l-beyân*, Kahire 1408/1987, s. 241-271; M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, İstanbul 2000, s. 131-137.

İSMAİL DURMUŞ

□ FIKIH. Fıkıhta kinaye, kendisiyle kastedilen mânâ herhangi bir karîne bulunmadan anlaşılacak kadar kapalı olan lafzî ifade eden bir terim olarak kullanılır. Lafzın anlam çerçevesini belirlemeyi konu alan dil kuralları, lafız ve beyan ekseninde gelişen fıkıh usulünde ve kuralcı yönü ağır basan klasik fıkıh doktrininde ayrı bir önem taşır. Bu sebeple fakih ve usulcüler lafız-mânâ ilişkisini ortaya koymaya yönelik dil tartışmalarıyla yakından ilgilienmişlerdir. Lafzın hükme delâleti, söyleyenin niyetinin veya sözün söylenmiş olmasının tek başına hüküm doğurmasıyla bağlantılı olarak fûrû-i fıkıhta daima önemli bir bakış açısı olmuş, lafız tartışmaları fıkıh usulünün ana bölümlerinden birini teşkil etmiştir. Kinaye de bunlardan biridir.

Fukaha mesleğine mensup (Hanefî) usulcüler, İslâm hukukunun kaynaklarından hüküm çıkarma (istinbat) metotlarını incelerken lafız-mânâ ilişkisini lafzın vazolunduğu mânâ, lafzın vazolunduğu mânâda kullanılması, kullanıldığı mânâyada delâletinin açıklık ve kapallığı ile kullanıldığı mânâyada delâlet yolları, yani mânânın doğrudan veya dolaylı bir yolla ifade edilip edilmemesi şeklinde dört ana başlık altında incelemişlerdir. Lafzın vazedildiği mânâda kullanılıp kullanılmadığını gösteren birinci ayırım hakikat-mecaz ayırımı ve adlandırmasıdır (bk. MECAZ). Sarîh ve kinaye de yine bu açıdan yapılmış bir başka ayırım olup fıkıh usulünde kinaye, "kendisiyle kastedilen mânâ kapalı olan ve ancak söyleyenin niyetinin bilinmesiyle veya başka bir karîne ile anlaşılabilen lafız", bunun zıddı olan sarîh ise "ister hakikat ister mecaz anlamında kullanılsın kendisiyle kastedilen mânâ açıkça anlaşılabilir lafız" şeklinde tanımlanır. Böyle olunca sarîh-kinaye ayırımı, bir bakıma lafzın söyleyenin kastı ve halin delâleti yönüyle vaz'î mânâsında kullanılıp kullanılmadığını, kapallık taşıyıp taşımadığını belirlemeye yarayan ve birincisini tamamlayan bir rol üstlenir. Bunun için de hakikat ve mecazdan her birinin bu ikinci

açıdan kendi içinde sarîh ve kinayeye ayrılması mümkündür (Sadrüşşerfa, I, 72).

Kinaye yoluyla söylenen lafzın mânâyada delâletinde de belli bir kapallık bulunmakla birlikte bu, lafzın kendisinden değil söyleyenin lafzın vaz'î mânâyı mı yoksa onun dışında bir mânâyı mı kastettiğinin belli olmamasından kaynaklanır. Bunun için kinaye, lafzın kullanıldığı mânâyada delâletinin açıklık ve kapallık derecesiyle ilgili bir terim olan ve "mânası kapalı olan lafız" şeklinde tanımlanan haffiden farklıdır. Haffide kapallık çok defa, normal olarak lafzın kapsamında bulunması gereken fertlerden birinin özel veya ayrı bir adlandırmaya ya da hükme konu olmasından kaynaklanır. Dolayısıyla haffide, eksik veya fazla bazı özellikleri sebebiyle başka adlar alan bu fertlerin lafzın kapsamına girip girmediği, buna bağlı olarak da lafzın diğer fertleriyle aynı hükme tâbi olup olmadığı açık değildir. Ancak bu yönde yapılacak bir araştırma ile bu kapallık giderilebilir. Meselâ hırsızlık suçunun cezasından söz eden âyette geçen (el-Mâide 5/38) "sârik" (hırsız) kelimesinin, çalma eyleminde bulunan ve kendilerine "hırsız" adı verilen herkese delâlet ettiği açıksa da çalma eyleminde bulunmakla birlikte onun "yankesici" (tarrâr) veya "kefen soyucu" (nebbâş) gibi özel bir isimle anılan kişilere delâletinde, dolayısıyla onlara da aynı cezanın verilip verilmeyeceğinde kapallık vardır. Halbuki kinayeye konu olan kelimenin mânası açık olup onu söyleyenin bundan ne kastettiği hususunda kapallık bulunmaktadır. Bunun için doktrinde kinaye söyleyenin niyetinin de önemli olduğu talâk, yemin gibi konularda ayrı bir önem kazanmıştır. Meselâ klasik fıkıh literatüründe sıkça geçtiği üzere bir kimse karısına, "Sen bâinsin" dediği zaman bu cümle, "Sen ayrısın, aramızda ayrılık meydana geldi" anlamında açık olmakla beraber eğer onunla nikâh akdinin sona ermesi kastedilmek istenmişse bu takdirde söz konusu kelime kinâî bir lafız haline dönüşür ve onunla neyin kastedildiği ancak karîne ile anlaşılabilir. Kinayenin birden fazla mânâyada muhtemel lafız olarak tanıtılması da bu sebeptendir (Zerküşî, III, 101). Ancak bu ihtimal, bir kelimenin aynı anda ve tek bir hal içerisinde hem sarîh hem kinaye olarak kullanılabileceği anlamına gelmez (Cessâs, I, 46-48, 370).

Hakikat konulduğu mânâda kullanılan lafız, mecaz da lafzın hakiki mânâsının kastedilmediğini gösteren bir karîne veya

zihni alâkadan hareketle konulduğu mânânın dışındaki bir mânada kullanıldığına hükmedilen lafız olduğundan kinayenin hem hakikat hem mecazla yakın ilgisi vardır. Bunun için kinayenin hakikate mi mecaza mı dahil olduğu usulcülerini fazlasıyla meşgul eden bir konu olup iki görüşün de savunucuları çıkmıştır. Ancak kinayeye hem hakiki anlamında kullanılan kelimeler hem de mecazi anlamda kullanılan kelimeler girebilir. Terkedilmiş hakiki mânalarla herkes tarafından bilinmeyen ve meşhur olmayan mecazlar da kinayeden sayılır. Meselâ bir erkek karısına, "Ailene dön" dediği zaman bununla sadece onun ana babasının evine dönmesini kastetmesi hakiki, "dön" sözünü "boşamak" anlamında söylemesi ise mecazi bir kullanımdır. Bu safhada adı geçen kocanın söz konusu kelime ile boşamayı kastetmediği veya kastetmiş ise kaç talâkı kastettiği hususunda kapalılık bulunmaktadır; dolayısıyla bu mecaz kinayeye dönüşür ve ondaki kapalılık ancak kocanın kendi kastını açıklaması veya başka bir karînenin bulunmasıyla giderilir. Bu sebeple haffi, müşkil, mücmel gibi kapalı lafızlar, yaygın (meşhur) olmayan mecazlar, hakiki anlamından uzak bir şekilde çokça kullanılan mecazlar ve mânalarının biriyile meşhur olan müşterek-sarih kelimeler de kinayenin kapsamı içerisine girer (İbnü'l-Hümâm, II, 38). Bu durumda kinayenin mecazdan daha kapsamlı bir kavram olduğu, ayrıca fakihlerin de kinayenin kapsamını dilcilere göre daha geniş tuttukları görülür.

Kelâmda aslolan hakiki mânâ olduğu gibi (Mecelle, md. 12) lafzın sarih olması da asıldır. Sarahatin bulunduğu yerde dolaylı anlatımın ölçü bulunmaması kuralı da bunu ifade eder (a.g.e., md. 13). Bu sebeple sarih lafız söyleyenin açık iradesini temsil ederken ve söyleyenin niyetinin araştırılmasına ihtiyaç hissettirmeyen kinâî lafzın mânâ ve hükmü ancak niyet veya halin delâleti gibi herhangi bir delille sabit olur. Bu karîneler bulunmadıkça ve kinayeli lafzın içerdiği ihtimal ve tereddüt hali ortadan kaldırılmadıkça herhangi bir hüküm ifade etmez. Bundan dolayı İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre kinayeli lafızlarla akid kurulabilirse de şüphyle sâkıt olan hükümler kinayeli lafızlarla sabit olmaz. Meselâ kinayeli lafızlarla had cezaları verilemez; çünkü bu lafızların hangi anlamda kullanıldığı hususunda şüphe bulunmaktadır. Suçların isnadının açık ve net ifadelerle olması, ispatın kesin delillere dayanması gerek-

tiğinden şüphe had cezasının uygulanmasına engeldir. Bunun için fakihler, özellikle zina ve zina iftirası (kazf) suçlarının kinayeli lafızla sabit olmayacağı üzerinde özenle dururlar (Pezdevî, II, 209; Şemsü-leimme es-Serahsî, I, 189).

Arapça'nın dil mantığı ve zengin kullanım özelliklerinin de etkisiyle Araplar'ın günlük hayatında kinayeli lafızlar geniş bir kullanım alanı bulmuş, bunun tabii sonucu olarak da nikâh, talâk, alım satım, köle âzadı, vakıf, ikrar, yemin ve şahitlik gibi pek çok hukuki işlemde kinayeli söz ve ifadeler kullanılmış, söz konusu lafızların mânâ ve medlûllerinin tesbitine ve ne ölçüde niyete itibar edileceğine ilişkin tartışmalar klasik usul ve fûrû kitaplarında geniş bir şekilde yer almıştır. Ancak bu zengin birikim kelimelerin örfteki kullarımlarını esas alarak geliştirildiği ve hukukta objektifliği ve istikrarı sağlamaya mâtuf birtakım kurallara bağlanmaya çalışıldığı için konu esasen dil biliminin alanına girmekte, bu konuda öncelikle dil bilimi kurallarına başvurulması gerekmektedir. Bu sebeple her dilin yapısı ve kinayelerle ilgili kurallar da birbirinden farklı olacağından kinayeli lafızların mânâya delâleti konusunun her bir dilde o dilin kuralları içinde ele alınması, fikhî çözümlerin de bu veriler üzerine oturtulması gerekir.

BİBLİYOGRAFYA :

- Tehânevî, *Keşşâf*, III, 1283; Cessâs, *el-Fuşûl fi'l-uşûl* (nşr. Uceyl Câsim en-Neşemî), Küveyt 1414/1994, I, 46-48, 370; Pezdevî, *Kenzü'l-vü-şûl*, II, 203-209; Şemsüleimme es-Serahsî, *el-Uşûl* (nşr. Ebû'l-Vefâ el-Efgânî), Haydarâbâd 1372, I, 187-190; Alâeddin es-Semerikandî, *Mizânü'l-uşûl* (nşr. M. Zeki Abdülber), Katar 1404/1984, s. 393-395; Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, İstanbul 1307, II, 523-530; Sadrüşşerîa, *et-Tavûh fi'halî gâvâmi'it-Tenkih* (Teftâzânî, *et-Tavûh* içinde), Kahire 1377/1957, I, 72-73; Tâceddin es-Sübkî, *Cem'ü'l-cevâmi'*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-ilmiyye), I, 432-436; Zerkeşî, *el-Menşûr fi'l-kavâ'id*, Küveyt 1406/1986, II, 306-313; III, 101-102; İbnü'l-Hümâm, *et-Tahtîr* (İbn Emîru Hâc, *et-Tahtîr ve't-tahbîr* içinde), Bulak 1316, II, 38-39; Süyûtî, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir fi'n-nahv* (nşr. Muhammed el-Mu'tasim - Billâh el-Bağdâdî), Beyrut 1407/1987, s. 488-507; Bi-hârî, *Müsellemü's-sübût* (Fevâtihu'r-rahamût ile Gazzâlî *el-Mustaşfa* içinde), Kahire 1322, I, 226-229; Mecelle, md. 12-13; Ali Haydar, *Usûl-i Fıkıh Dersleri*, İstanbul, ts. (Üçdal Neşriyat), s. 225-228; Ali Muhyiddin el-Karadâğî, *Mebde'ü'r-rizâ fi'l-ukûd*, Beyrut 1406/1985, II, 866-888; İdris Hammâdî, *el-Hitâbü's-şer'î ve tûruku isti'mârih*, Beyrut 1994, s. 114-116; Refik el-Acem, *Mevsû'atü mustalahâtü usûl-i fıkıh 'inde'l-müslimîn*, Beyrut 1998, II, 1246-1247.

FERHAT KOCA

KİNDE (Benî Kinde)

(بنو كندة)

V-VI. yüzyıllarda

Kuzey ve Orta Arabistan'da devlet kuran bedevî Arap kabilesi.

Kabilenin adı müsned metinlerde Kindedet olarak geçerse de yaygın şekli Kinde'dir ve nesebi Kehlân yoluyla Kahtân'a kadar uzanan Sevr b. Ufeyr'in lakabından gelir. Kuzey ve Orta Arabistan'a hükmetmesine, Adnânîler'in yaşadıkları Gamru-zîkinde adlı yere yerleşmesine ve bazı arkeolojik kazılardan elde edilen bilgilere dayanarak Kinde'yi Adnânîler'den sayan görüşler de vardır. Me'rib Seddi'nin yıkılmasından sonra Yemen'de kalan Kindeliler'in anavatanı olarak Hadramut'taki Kinde ve Yemen-Şam ticaret yolu üzerindeki Kinde Devleti'nin ilk başşehri Karyetülfâv çevreleri gösterilir. Kindeliler III. yüzyıldan itibaren Kuzey ve Orta Arabistan'a, özellikle Necid bölgesine geçmişler, Mezopotamya, Filistin ve Suriye'yi içine alan geniş bir alana dağılmışlardır. Sürekli bir yerde oturmamasından dolayı Kahtânî ve Adnânî Arapları'nın bir karışımı kabul edilen Kinde'nin meşhur kolları arasında Amr b. Muâviye, Sekâsik, Tüçib, Vehb, Râiş, Beddâ ve Velia sayılabilir.

Kinde Devleti, Necid'de Bekir b. Vâil'e üstünlük sağlayan Âkilü'l-mürâr lakaplı Hucr b. Amr tarafından Himyerîler'e tâbi olarak kuruldu (480). Kuruluş yıllarında çeşitli Arap kabilelerine karşı birçok çarpışmaya katılan Kinde Devleti'nin eyyâmü'l-Arab'da önemli bir yeri vardır ve Hucr ile Suriye taraflarında hüküm süren Bizans'ın müttefiki Ziyâd b. Hebûle'nin kuvvetleri arasında meydana gelen savaş Yevmü'l-beredân adıyla meşhurdur (İbnü'l-Esîr, I, 487-492). Hucr'un ölümünden sonra Benî Âkilü'l-mürâr adı verilen ve Kindedü'l-mülûk şeklinde de anılan hânedanın başına önce oğlu Amr, ardından onun oğlu Hâris geçti (490-528). Kinde Devleti VI. yüzyılın başında Himyerîler'den muhtariyet kazanarak gelişti ve Hâris b. Amr, Bizans İmparatoru Anastasios ile 502'de bir antlaşma imzaladı. 525'te Bekir ve Tağlib kabilelerinin desteğiyle Hîre'yi hâkimiyeti altına alan Hâris b. Amr'ın 528'de Hîre Kralı III. Münzir'e yenilmesi, Kinde ve müttefiklerinin oluşturduğu konfederasyonun dağılmasına yol açtı. Bu mağlûbiyetten sonra tahttan çekilen Hâris, oğullarından Hucr'u Esed, Gatafân ve Kinâne, Şurahbil'i Bekir b. Vâil, Ma'dike-rib'i Kays-Aylân ve Seleme'yi Tağlib kabi-